
ДЕМ'ЯНЮК В.,

Заслужений працівник освіти України,
директор Рівненського економіко-
технологічного коледжу
Національного університету водного
господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Розкрито сутність поняття «ціннісні орієнтації» і важливість їх сформованості для цілісної особистості. Схарактеризовано сучасні підходи та особливості формування ціннісних орієнтацій у системі економічної підготовки майбутніх молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку. Виокремлено традиційні та інноваційні методи навчання, що є ефективними у освітньому процесі закладів вищої освіти.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, економічна підготовка, формування професійно-ціннісних орієнтацій, інноваційні методи навчання.

Раскрыта сущность понятия «ценностные ориентации» и их важность для формирования целостной личности. Охарактеризованы современные подходы и особенности формирования ценностных ориентаций в системе экономической подготовки будущих младших специалистов по бухгалтерскому учету. Выделены традиционные и инновационные методы обучения, которые являются эффективными в образовательном процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: ценностные ориентации, экономическая подготовка, формирование профессионально-ценностных ориентаций, инновационные методы обучения.

The essence of the concept «value orientations» and the importance of their forming for integral personality is revealed in the article. Modern approaches and peculiarities of forming of value orientations in the system of junior specialist' economical training are character-

ized. Traditional and innovative teaching methods that are effective in the educational process in institutions of higher education are distinguished by the author.

Key words : *value orientations, economical training, forming of professional value orientations, innovative teaching methods.*

Постановка проблеми. З корінними змінами економічної ситуації в Україні, переходом до ринкової економіки постають проблеми формування сучасної економічної культури нації й удосконалення та переорієнтації економічної освіти на формування компетентних фахівців. Гуманістична сутність проведення в Україні економічних перетворень полягає в тому, щоб зробити кожную людину активним учасником господарчого життя країни. Реаліями сучасної економіки вже стали модернізація, автоматизація та впровадження в діяльність інноваційних сучасних технологій, що дають поштовх професійній підготовці фахівців нового типу.

Удосконалення вищої економічної освіти передбачає орієнтацію на формування професійно-ціннісних орієнтацій як важливого аспекту в процесі підготовки фахівців обліково-економічного профілю. Від рівня професійної компетентності бухгалтера залежать оптимальність прийнятих рішень, терміни реалізації актуальних економічних програм та планів і, відповідно, результативність господарської діяльності.

Економічна освіта стала потребою сьогодення, вона покликана сформувати в громадян України знання, діловитість, підприємництво, а у спеціалістів – професійну компетентність. Майбутній фахівець бухгалтерського обліку повинен мати високий творчий потенціал, бути відкритим для вирішення різноманітних проблем економічного розвитку, здатним знаходити нові нетрадиційні рішення, володіти сучасними технологіями.

Економічна підготовка молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку, що здійснюється у закладах вищої освіти, включає в себе не тільки одержання економічних знань, а й економічне виховання. Економічне виховання здійснюється за різними напрямками, серед яких і формування ціннісних орієнтацій особистості. Творче ставлення до праці є цінною якістю сучасного фахівця будь-якої галузі, тому головним завданням освітнього процесу є формування в студентській молоді готовності до продуктивної праці як процесу створення духовних та матеріальних цінностей.

Проблема формування ціннісних орієнтацій студентства в сучасних умовах надзвичайно значуща. У формуванні особистості майбутнього фахівця ціннісні орієнтації визначають напрям та рівень його активності, суттєво впливають на професійні якості. Ціннісні орієнтації – надзвичайно важливий компонент структури особистості, проте аналіз цілого ряду робіт свідчить про

відсутність єдності у вивченні їх суті. Це зумовлено різноманіттям дослідницьких підходів, а також складністю самого поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій останнім часом присвячується багато досліджень. Низка досліджень присвячена формуванню ціннісних орієнтацій студентів (О.Л. Антонова, Н.П. Максимчук, О.Д. Научитель та ін.). Значний внесок у розвиток поняття «ціннісні орієнтації» зробили В. Андрущенко, С. Анісімов, С. Гессен, Б. Губман, О. Дробницький, А. Здравомислов, М. Каган, Т. Мальковська, В. Мясіщев, В. Сагатовський, В. Тугаринов, І. Бех, І. Зязюн, О. Сухомлинська та ін. Теоретичні основи проблеми формування духовних цінностей особистості, її ціннісних орієнтацій закладені у психологічних дослідженнях Л. Божович, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, А. Петровського, А. Мудрик, В.Семиченко, В. Рибалки та ін.

Метою статті є розкриття особливостей формування ціннісних орієнтацій у економічній підготовці молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу. Система ціннісних орієнтацій становить внутрішню основу ставлення особистості до професійної діяльності. Вона динамічна й відображає головні зміни у взаємозв'язку людини зі світом і поточні зміни під впливом соціальних ситуацій та у процесі навчання у вищій школі.

За словами О. Романовського, «успіх підприємництва багато в чому залежить від вихованості, високих морально-етичних якостей підприємця, правдивості, уміння дотримуватися даного слова, наявності інших позитивних рис характеру. Загальнолюдські цінності, норми етики та моралі, вироблені історичною практикою суспільства, високо цінуються в країнах демократії і є обов'язковими для успішного здійснення підприємницької діяльності» [5, с.95]. Тому процес фахової підготовки молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку повинен базуватися на принципі єдності високого професіоналізму і духовності, що спрямований на формування ціннісних орієнтацій.

Поняття «ціннісна орієнтація» у науковій літературі розглядається, як:

- вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей [2, с.357];
- спрямованість інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, схильність надавати перевагу одним цінностям і заперечувати інші, спосіб диференціації особистісних об'єктів і явищ за їх особистісною значущістю [6, с.105];
- багатогранна система життєвих поглядів, установок, налаштувань, зумовлених умовами життя - матеріальними, вихованням, освітою, споживаною інформацією, побутом своїм і батьків [1, с.82].

Завершальний етап формування ціннісних орієнтацій відбувається в період юності, студентського віку, коли закінчується формування особистості, що детермінує подальший перехід у дорослість. Цей період насичений різноманітними кризами та протиріччями, конфліктами, що є рушійною силою розвитку особистості. Тому відкритою залишається проблема економічного виховання студентів, формування у них ціннісних орієнтацій. Слід спрямувати економічну підготовку у закладах вищої освіти на соціокультурний аспект, ефективну економічну соціалізацію особистості тощо.

Відтак, науковцем В. Ортинським сформульовано наступні завдання економічного виховання: формування системи економічних знань, певних навичок і вмінь; формування нового економічного мислення, здатність адаптуватися в ринкових умовах; раціональна організація праці та часу; бережливе ставлення до продуктів людської праці; розвиток особистісних якостей; ініціативи, організованості, самостійності, підприємливості [4, с. 332].

Як показує наше дослідження, для виховання ціннісних орієнтацій у молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку, що сприяли б формуванню економічної культури, ефективними є як традиційні, так і інноваційні методи. До традиційних відносять:

- методи формування свідомості: словесні методи (роз'яснення, бесіда, лекція, диспут); метод прикладу та ін.;
- методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій та ін.);
- методи стимулювання діяльності та поведінки (змагання, заохочення і покарання та ін.);
- методи контролю й аналізу рівня вихованості (педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів суспільно корисної роботи, виконання доручень, створення ситуацій для вивчення поведінки та ін.) [6].

Серед інноваційних методів виховання перевагу слід надавати: тренінгам (за Н. Бутенко, О. Герасименко, О. Гулевич та ін.[2]), диспутам, створенню виховуючих ситуацій (за Г. Товканець [6]), економічним іграм (за О. Аксьоною [1]) та ін. Крім того, цінними є, на нашу думку, наукові розробки І. Беха щодо сучасних підходів до формування професійно-ціннісних орієнтацій. Запропонований ученим рефлексивно-експліцитний метод виховання реально утверджує ключові ціннісні настанови, серед яких: орієнтація на благородні складові моральної структури вихованця; орієнтація на довіру вихованцеві; орієнтація на пов'язування виховних дій із самоповагою вихованця. Визначаючи одухотворення як метод виховання, І. Бех зазначає, що традиційна педагогіка розглядала проблему виховального навчання під кутом

зору морального насичення навчального змісту незалежно від його спрямованості: буде він гуманітарним, природничим чи економічним. Натомість нами утверджується ідея етичного одухотворення всього навчального матеріалу. Вона є методичною конкретизацією сучасної методологічної позиції – розглядати наукові знання як цінності.

В умовах вищої школи формування професійно-ціннісних орієнтацій молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку здійснюється комплексно: на лекційних, практичних (семінарських) заняттях, у процесі навчальної і виробничої практик, в позааудиторній роботі. Освітній процес забезпечується: урізноманітненням і осучасненням різних форм аудиторної діяльності; застосуванням як традиційних, так інноваційних методів навчання і виховання.

У формуванні професійно-ціннісних орієнтацій молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку можуть широко застосовуватися різні методи інтерактивного навчання, такі як ділові ігри, кейс-метод, тренінг та ін.

Ділові ігри, що мають фахове спрямування, надають змогу не тільки вправлятися в непідготовленому усному мовленні, а й впливають на інтелектуальний та професійний розвиток, вчать помічати різні нюанси професійної взаємодії, замислюватися над їх професійною стороною, аргументовано висловлюватися та захищати свою точку зору, створюють умови для формування та розвитку професійних цінностей. Такі вправи орієнтовані на потреби та інтереси студентів, відкривають простір для розвитку ефективності формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх бухгалтерів. Ділові ігри та ситуаційні вправи дають можливість студенту відчути себе учасником подій і відповідати за прийняття управлінських рішень, виявити свої ділові якості в ролі як керівника, так і підлеглого при делегуванні повноважень і розподілі ступеня відповідальності, виявити відповідність рівня набутих компетенцій для розв'язання конкретної проблеми, набуті комунікаційних якостей під час роботи в колективі, показати здатність аргументовано відстоювати свою думку, виявити вміння оперативно реагувати на динамічні зміни ситуації та залежність її від попередніх рішень учасників гри, набуті досвіду застосування елементів стимулювання та мотивації, які б спонукали учасників гри діяти «як у житті».

Англійські науковці М. Шевер, Ф. Едей і К. Ейтс розробили метод ситуативного аналізу («case study»). Актуальність упровадження кейсів зумовлена їх скерованістю на формування у майбутніх фахівців таких важливих якостей, як аналітизм, критичне мислення, креативність, гнучкість у розв'язанні проблем. Сутність такого методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення та вироблення рішень із певного розділу дисципліни. Цінність полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему,

але й актуалізує певний комплекс знань, поєднує різні види діяльності, що забезпечує реалізацію освітньо-виховної мети. Навчання за допомогою case-study є ефективним, тому що студентам надається можливість перевірити теорію на практиці та активізувати свої здібності. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити і удосконалити аналітичні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне вирішення поставленої проблеми. Використання методу case-study в навчанні студентів дозволяє підвищити пізнавальний інтерес до навчальних дисциплін, сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних і творчих навиків. Помітною особливістю методу case-study є створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя. Використання «кейс-методу» має певні переваги, оскільки має виховний потенціал з позиції формування особистісних ціннісних орієнтирів та формує особистість, яка здатна до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації.

Тренінг і традиційні форми навчання мають суттєві відмінності. Традиційне навчання більш орієнтоване на правильну відповідь, і за своєю сутністю, є формою передавання інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг, перш за все, орієнтований на запитання та пошук. На відміну від традиційних тренінгові форми навчання актуалізують весь потенціал людини: рівень та обсяг її видів компетентностей, які мають місце в професійній діяльності, самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

Форма навчального тренінгу дозволяє організувати особливий специфічний освітній простір. Ефективні варіанти, котрі дають бажані результати, усвідомлюються шляхом ретроспективної рефлексії та алгоритмізуються. Це дозволяє студентам у подальших аналогічних навчальних ситуаціях швидко адаптуватися та вирішувати поставлені завдання.

На наш погляд, у освітньому процесі підготовки молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку слід користуватися трьома видами тренінгів, які:

1) спрямовані безпосередньо на формування професійних компетентностей: вміння аналізувати, розраховувати, прогнозувати та планувати різні економічні показники діяльності підприємства;

2) спрямовані на формування в студентів уявлень про економічні категорії, розуміння дії економічних законів, усвідомлення сутності діяльності бухгалтера в підвищенні конкурентоспроможності підприємства, необхідності спрямування цієї діяльності на постійне підвищення ефективності;

3) спрямовані на формування особистісних компетентностей, пов'язаних з ефективністю майбутньої професійної діяльності.

На початку тренінгу виладач актуалізує уявлення студентів про обрану ними професію, сприяючи виробленню почуття професійної гідності та спрямуванню як найкраще відповідати іміджу сучасного економіста. Подібний

активізації сприяє наголошення викладача на тому, що сучасний економіст повинен володіти не лише професійними якостями, але й професійним етикетом, звернення до ретроспективи професії економістів, прикладів сучасних відомих представників професії. Доцільно, щоб студенти самі брали участь в обговоренні, викладач, наприклад, пропонував провести порівняння іміджу, зовнішнього вигляду, професійнозначимих особистих якостей представників різних професій.

Тренінгові технології, запроваджені на початку проходження виробничої практики, сприяють більш легкому входженню практикантів у професійний колектив, студенти ж, завдяки навичкам, набутим у процесі тренінгу, зможуть більш вільно та професійно спілкуватися, отримувати допомогу, більш професійно ставитися до вирішення завдань, поставлених перед ними програмою практики.

Тільки у процесі системної та комплексної навчально-виховної діяльності у студентів формується економічна культура, без якої неможлива майбутня професія бухгалтера. Ефективність економічного виховання молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку залежить від його систематичності, економічної спрямованості, змісту навчальної та позааудиторної роботи.

Система *позааудиторної роботи* розглядається як сукупність виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. Основоположними принципами цієї системи є професійно-педагогічна спрямованість освітнього процесу, взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок теоретичної підготовки з виробничою практикою.

Функціонування системи роботи у закладі вищої освіти забезпечується створенням майбутнім спеціалістам умов для оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками, усвідомлення специфіки професійних завдань, програвання типових ситуацій, що моделюють майбутню професійну діяльність [3, с.236]. Ця робота проводиться у формі різноманітних заходів у групі, на цикловій комісії, відділенні на основі студентського самоврядування, активності і самостійності студентів при керівній ролі студентського активу і педагогічної допомоги викладачів. Позааудиторна робота стимулює формування особистості майбутнього фахівця за умови професіоналізації всіх виховних впливів на студентів. Вона дозволяє надати процесу набуття професії особистісне забарвлення. Більше того, вона містить умови, які забезпечують удосконалення фахової підготовки студентів, і при правильній її організації студенти отримують практичний досвід, можливість для самостійних дій, пошуку власного професійного стилю.

Використання різноманітних форм позааудиторної роботи піднімає

престижність педагогічної діяльності, активізує громадську позицію кожного студента, закріплює позитивне ставлення до обраної професії, формує настанову на творче оволодіння нею.

Позааудиторна діяльність є складовою всього виховного процесу у закладах освіти. Вона проводиться на виховних годинах і позааудиторних заходах. На виховних годинах викладач-куратор може застосовувати метод роз'яснення, що впливає на свідомість студента, прищеплює їм моральні норми і правила поведінки. Серед форм перевагу слід надавати бесідам, диспутам, дискусіям, зустрічам з працівниками обліково-економічної сфери, випускниками та іншими.

Вважаємо за доцільне проводити виховні години з елементами міркування («Духовне наповнення життя особистості», «Пізнай самого себе», «Закони людського життя», «Я у цьому світі»); з елементами дослідження («Цінності моєї родини», «Культура обслуговування у торговельних підприємствах»); з елементами дискусії («Переваги ринкової економіки», «До проблеми заощадження», «Етика сучасного бізнесу», «Гроші в житті людини», «Принципи діяльності фінансових установ») та інші.

У позааудиторній роботі доречними є сюжетно-дидактичні ігри, що передбачають розвиток навичок поведінки відповідно до ситуації, співпереживання, формують чесноти, необхідні для професійної діяльності майбутніх фахівців. Доцільно проводити економічно спрямовані вечори відпочинку, клуб веселих і кмітливих економістів, брейн-ринги, круглі столи «За крок до професії», аукціон економічних знань, зустрічі з майбутніми роботодавцями та працівниками служб зайнятості тощо.

Висновки. Ціннісні орієнтації особистості є складним утворенням і формування їх здійснюється в процесі освітньої діяльності у закладі вищої освіти та в позааудиторній діяльності. Формування ціннісних орієнтацій ґрунтується на єдності емоційної й пізнавальної діяльності, що, в свою чергу, вимагає формування позитивної мотивації до оволодіння професійно-ціннісними орієнтаціями студентами; інтеграцію різнопредметних знань як пропедевтичною основою формування професійно-ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економіки : навч. посібник / О. В. Аксьонова. - К. : КНЕУ, 1998. - 280 с.
2. Бізнес-тренінги для економістів : навч. посібник / [Н. Ю. Бутенко, О. О. Герасименко, О.Ю. Гулевич та ін.]. - К. : КНЕУ, 2007. - 280 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко – К. : Знання, 2006. – 311 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник для

студентів вищих навчальних закладів / В. Л. Ортинський. - К. : Центр учбової літератури, 2009. - 472 с.

5. Романовський О. Проблеми виховання у майбутніх підприємців морально-етичних норм поведінки для успішної професійної діяльності / О. Романовський // Освіта і управління / голов. ред. М. Дробноход. - 2000 (2001). - Т. 4. - № 1-2. - С. 95-106.
6. Товканець Г. В. Педагогіка: навчально-методичні матеріали для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Г. В. Товканець. - Мукачево : МДУ, 2012. - 266 с.

Transliteration of References:

1. Aksonova O. V. Metodika викладання економіки : навч. посібник / О. В. Аксонова. - К. : КНЕУ, 1998. - 280 с.
2. Бізнес-тренінги для економістів : навч. посібник / [Н. Ю. Бутенко, О. О. Герасименко, О. Ю. Гулевич та ін.]. - К. : КНЕУ, 2007. - 280 с.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. - К. : Знання, 2006. - 311 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Л. Ортинський. - К. : Тсентр учбової літератури, 2009. - 472 с.
5. Романовський О. Проблеми виховання у майбутніх підприємців морально-етичних норм поведінки для успішної професійної діяльності / О. Романовський // Освіта і управління / голов. ред. М. Дробноход. - 2000 (2001). - Т. 4. - № 1-2. - С. 95-106.
6. Товканець Г. В. Педагогіка: навчально-методичні матеріали для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Г. В. Товканець. - Мукачево : МДУ, 2012. - 266 с.

DEM'YANYUK V., Honored Worker of Education of Ukraine, Director of the Rivne Economic and Technological College of the National University of Water Economy and Nature Management, Rivne, Ukraine

retk@nuwm.edu.ua

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL AND VALUE ORIENTATIONS OF SPECIALISTS FROM ACCOUNTING